

TÜRKÇEDE GENEL ADLAR: KADIN VE ADAM

GENERAL NOUNS IN TURKISH: WOMAN AND MAN

Gülsüm ATASOY

Arş. Gör., Mersin Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi,
İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, gulsumatasoy@hotmail.com

Öz

Bu araştırmanın birinci amacı, sıklık listesinde başlarda yer alan kadın ve adam sözcüklerini incelemek, Türkçe için bu sözcüklerin genel ad olarak tanımlanıp tanımlanamayacağını belirlemektir. İkinci amacı ise, genel ad kategorisinde olan kadın ve adam sözcüklerindeki metinsel örüntülerde anlam ve yapı benzerliklerini-farklılıklarını anlam alanları, biçimsel ve işlevsel görünümüne göre betimlemektir. Halliday ve Hasan'nun bağlaşıklık teorisinden yola çıkarak Mahlberg'in İngilizce için yapmış olduğu Genel Adlar çalışması bu araştırmaya temel oluşturmaktadır. Mahlberg, çalışmasında insan adları olarak üst başlık altında topladığı ve Türkçe derlemde de üstlerde çıkan kadın ve adam sözcüklerini incelemiştir. Veri çözümlemesinde derlem-çıkışlı (corpus-driven) bir yol izlenmiştir. Verinin incelendiği derlem 2005-2009 yıllarını kapsayan ve TUD (Aksan ve diğerleri) veritabanları kullanılarak oluşturulan 3 milyon sözcüklük genel Türkçe derlemidir (Atasoy). Bu derlem CQPweb arayüzüne (Hardie) aktararak çalışılmıştır. Bu sözcüklerin içinde geçtiği yapılar incelendiğinde ise, kadın ve adam sözcüklerinin belirli örüntüleri tercih ettiği görülmektedir. Sıklık listesinde başlarda çıkan kadın ve adam sözcükleri, Türkçe için genel ad olarak tanımlanabilir. Genel ad kategorisinde olan bu sözcüklerdeki metinsel örüntülerde anlam ve yapı benzerlikleri, farklılıkları vardır ve farklılıkları belirleyici özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Abstract

The first aim of the research is to define whether the words woman and man, whose frequencies are high in the corpus, are general nouns in Turkish. The second aim is to describe the textual patterns of the general nouns, woman and man, in terms of person types, structural and functional aspects. This study is based on the study of Mahlberg on English General Nouns, which follows the cohesion theory of Halliday and Hasan. The words woman and man, which are frequent in the Turkish National Corpus (TNC) (Aksan et.al) are analysed following a corpus-driven method. Our corpus is a 3 million Word corpus (Atasoy) consisting of the language data through the years between 2005 and 2009, which is derived from the TNC. The data is analysed through CQPweb (Hardie). The analyses show that the words woman and man in Turkish are general nouns which appear in certain textual patterns. Even though these words have similarities, they also have differences, which distinguish them.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 7 Mart 2017

Kabul edildiği tarih: 7 Nisan 2017

Yayınlanma tarihi: 21 Haziran 2017

Article Info

Date submitted: 7 March 2017

Date accepted: 7 April 2017

Date published: 21 June 2017

Anahtar sözcükler

Genel Adlar; Derlem Dilbilim; Türkçe Ulusal Derlemi (TUD)

Keywords

General Nouns; Corpus Linguistics; Turkish National Corpus (TNC)

DOI: 10.1501/Dtcfder_0000001510

1. Giriş

Günümüzde dili betimlerken dilsel sıklık verileri önem kazanmıştır. Bu tür çalışmalar için dengeli hazırlanmış, dili temsil eden derlemler kullanılmaktadır. Derlemler sayesinde gözle gözlemlenemeyen dil eğilimlerini betimlemek ve açıklamak mümkün olabilmektedir. Derlemde araştırılabilecek bu konulardan biri de Halliday ve Hasan'in üzerinde durduğu genel adlardır. Genel adlar, ad sözcük türünün bir alt sınıfıdır. Halliday ve Hasan (274, 276), genel adları, “anlamca çok geneldir ve dolayısıyla anlamı görmek zordur” şeklinde tanımlamakta ayrıca metin oluştururken genel adların bağlaşıklığı sağlamada kullanıldığını ifade etmektedirler. Halliday ve Hasan, genel adlarda sözcüksel sınıfla dilbilgisel sınıf arasında sınır noktasından bahseder. Genel ad sınıfı, daha büyük ad sınıfındaki (kişi adları, yer adları vb. gibi) genel gönderime sahip küçük bir ad kümesidir. Halliday ve Hasan (274), aşağıda belirtilen listedeki sözcükleri genel adlar olarak kümelemiştir. Buna göre *İnsan*

genel adının kümesi *insan, kişi, adam, kadın, çocuk, kız, erkek* sözcüklerinden oluşmaktadır.

[İnsan] insan ‘people’, kişi ‘person’, adam ‘man’, kadın ‘woman’, çocuk ‘child’, kız ‘girl’, erkek ‘boy’

[İnsan olmayan Canlı] yaratık ‘creature’

[Canlı olmayan somut sayılabilir] şey ‘thing’, nesne ‘object’

[Cansız somut küme] malzeme ‘stuff’

[Cansız soyut] iş ‘business’, konu ‘affair’, sorun ‘matter’

[Hareket] hareket ‘move’

[Place] yer ‘place’

[Gerçek] soru ‘question’, fikir ‘idea’

Genel adlar, bilgi birimlerini gösteren metinsel işaretler olarak işlev yapmaktadır. Diğer bir bağıntılık işlevi ise, belirsizlik durumu yani belirsiz anlatımın alt alanları (örn. şey, iş vb.) gibi sözcükler sıklıkla konuşma dilinde “konuşucunun tutumunu ve duygularını belli bir göndereni belirtmeden ifade etmesini sağlar” (Carter ve McCarthy 16).

Mahlberg, İngilizce genel adları: zaman adları, insan adları ve dünya adları olarak derlem-çıkışlı yöntemle derlemlerden incelemiştir. Genel adlarda anlamsal varsayımlar bulunmaktadır. Bunları Mahlberg (35) şöyle özetler:

- Genel adlar sık olan adlardır
- Genel adlar, metinsel işlevlerle şekillenmektedir.

Sıklık tek başına anlamlı değildir, yorumlandığı zaman anlamı betimlerken önem kazanmaktadır. Anlam ve yapıyı betimlemek zordur. Genel adlar da en verimli şekilde derlem dilbilim yöntemiyle betimlenebilir.

Türkçe için Aksan ve Demirhan (3-17), *zaman* genel adlarını Türkçe Ulusal Derlem (TUD)’den betimlemişler ve sözcüklerin tek başlarına değil, eşdizimli veya eşyapılı oldukları sözcüklerle anlam kazandıklarını göstermişlerdir.

Aşağıdaki tabloda 3 milyon sözcüklük derlemin en sık ilk 25 ad başsözcüğü (İng. lemma) listelenmiştir. Buna göre, kadın 18. Sıradayken, adam sözcüğü 25. sırada yer almaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, *A Frequency Dictionary of Turkish*’e göre, 50 milyonluk TUD kullanılarak yapılan sıklık sıralamasında, adlar için yapılan sırada *kadın* 30., *adam* 45. sırada bulunmaktadır (Aksan ve diğerleri, *A Frequency Dictionary of Turkish* 313). Göz’ün 1 milyon sözcüklük yazılı Türkçenin Kelime sıklığı sözlüğüne göre *kadın* 1898 sıklıkla 76. sırada *adam* 1169 sıklıkla

153. sırada yer almaktadır (213, 214). *Kadın* ve *adam* sözcükleri için bu sıklık bilgileri tutarlı ve önemli bir göstergedir.

Tablo 1: 3 milyon sözcüklük derlemdeki ad başsözcüklerin sıklık bilgisi

Sıra	Başsözcük	Sıklık	Sıra	Başsözcük	Sıklık	Sıra	Başsözcük	Sıklık
1	zaman	8188	10	şimdi	3930	19	şekil	2786
2	insan	7288	11	yer	3656	20	göz	2768
3	su	6790	12	ev	3421	21	söz	2652
4	yıl	6232	13	kişi	3331	22	bilgi	2613
5	gün	5975	14	hayat	3324	23	baba	2571
6	konu	5545	15	yol	3309	24	Başkan	2458
7	çocuk	5043	16	anne	2893	25	adam	2457
8	dünya	4800	17	iş	2879			
9	ülke	4021	18	kadın	2878			

Bu çalışmanın amacı, Mahlberg'in insan adları diye sınıflandırdığı gruptan Türkçe için *kadın* ve *adam* genel adlarını betimlemektir. Bu amaç doğrultusunda şu iki soruya cevap aramaktayız:

1. Sıklık listesinde başlarda çıkan *kadın* ve *adam* sözcükleri, Türkçe için genel ad olarak tanımlanabilir mi?
2. Genel ad kategorisinde *kadın* ve *adam* sözcüklerindeki metinsel örüntülerde anlam ve yapı benzerlikleri ve farklılıkları var mıdır? Varsa, bunlar nelerdir?

Yazının devamında çalışmanın veri ve yöntemi betimlenip, açıklanacaktır. Ardından bulgular ve sonuçlar tartışılacaktır.

2. Veri ve Yöntem

Genel adlar, 2005-2009 yıllarını kapsayan ve TUD (Aksan, Yeşim ve diğerleri, *Construction of the Turkish National Corpus*) veritabanları kullanılarak oluşturulan 3 milyon sözcüklük genel Türkçe derleminden (Atasoy) incelenmiştir. Bu derlem CQPweb web tabanlı bir arayüze aktarılarak çalışılmıştır. Sıklık listeleri, başsözcük listeleri hâlinde bu araç sayesinde otomatik olarak oluşturulmuştur. Sıklık listesinde üst sıralarda görünen adlar işlevsel sözcüklere yakın olduğu için genel ad olmaya aday sözcüklerdir. Elbette, farklı derlemler (örn. özel amaçlı derlemler) farklı sıklık listeleri getirebilmektedirler.

Bir bağımlı dizin satırını tamamen yontemsiz okumak mümkün değildir. Metinlere bakmak ve bağımlı dizin satırlarını okumak bir yontemsel çerçeveye dayanmalıdır. Halliday ve Hasan'ın teorisinden yola çıkarak Mahlberg'in İngilizce için yapmış olduğu "İngilizce Genel Adlar" adlı çalışması, bu araştırmaya temel oluşturmaktadır. Bu araştırmada, *kadın* ve *adam* sözcüklerine bakılmıştır. *Kadın* ve *adam* sözcüklerini Mahlberg, çalışmasında, *insan adları* diye üst başlık altında toplamıştır. Bu sözcükler, Türkçe derlemde de üst sıralarda çıkmaktadır. Veri çözümlemesinde derlem-çıkışlı (corpus-driven) bir yol izlenmiş, dolayısıyla veri bizi sonuca götürmüştür.

Tekrarlayan bağlamlar, anlamın oluşumunu etkilemektedir (Firth 35). Dolayısıyla, derlemdeki metinler burada belirleyici olabilmektedir (Sinclair 12). Bağlam genişledikçe anlamı betimleyen yorumlar da genişlemektedir. Bu durumda, metindilbilim ve söylem çözümlemesi, derlem çıkışlı bir çözümleme için gereklidir ve genel adlar için derlem çıkışlı yöntemi belirlemek amacıyla döngüsel ilke uygulanacaktır (İng. cyclical principle of minimal assumption). Bu ilkeye göre odak noktası veri olduğu için derlem çıkışlı yöntem otomatik olarak var olan dilbilimsel kavramları göz ardı etmemektedir (Mahlberg 34).

Adın geçtiği metinsel örüntüleri bulmak için tüm metne bakmak gerekmektedir ve bu işlem de çok zaman almaktadır. Eşdizim satırları incelenirken 25'er örnek şeklinde ele alınmıştır. Daha sonra diğeri bir 25 örneğe geçilmiştir. Bu işlem yeni bir örüntü buluncaya kadar devam etmiştir. Uzun metinleri incelemek gerektiği için anlam alanlarını belirlerken örneklemeler 100'er satırla sınırlı tutulmuştur. Dolayısıyla, sonuçlar nitel açıdan yorumlanacak ve derlem-çıkışlı diğeri çalışmalar için bir örnek oluşturacaktır.

Bu her iki sözcük (*kadın* ve *adam*) için de 100'er satır bu derlem araştırmasının temelini oluşturmuştur. İlk başta eşdizimlilik satırları incelenmiş, elde edilen sonuçlar her iki ad için karşılaştırılmıştır. Tanımlamalar, önceden belli olmadığı için dinamik bir şekilde araştırma esnasındaki verinin dağılımına ve eğilimine göre oluşturulmuştur. Bunun için sınıflandırma yaparken birden çok olasılığın göz önünde bulundurulması gerekebilmektedir.

3. Bulgular

Bu çözümlemelerde eşdizim satırları metinlerin içine girilerek ve bağlam genişletilerek ayrıntılı bir inceleme yapılmış ve sonucunda adların geçtiği örüntüler belirlenmeye çalışılmıştır. İstatiksel sıklıklardan ziyade derlem sıklık bilgisinden

yararlanılmıştır. Aynı işleve sahip olan adlar ve kullanımları gruplandırılmıştır.

3.1. Kadın ve Adam Sözcüklerinin Anlam Alanları

İnsan adları işlevsel gruplarını (İng. functional groups of people nouns) dar bir bağlamda tanımlamak mümkün olmamaktadır. Bunun için çözümlerimizde şu yol gözetilmiştir: Sözcük türünü içeren ilgili örüntü birimi saptanmış, geniş bir bağlamda bu birimlerin ilişkileri incelenmiştir. Çözümlemede verinin dinamiği temel alınmıştır. Sınıflamada, Mahlberg (105)'in de uyguladığı, yalın adlar için aşağıda belirtilen A-C anlam alan sınıfları esas alınmıştır. Türkçe için de bu anlamlar gözlenmiştir:

A: Metin belirli bir kişiyle ilgilidir ve bu kişinin adı metinde geçmektedir.

B: Metin belirli bir kişiyle ilgilidir, ancak bu kişinin adı metinde geçmemektedir.

C: Ne A ne B'yi kapsayan durumlar, metin, bir bireyle değil; bir türle ilgilidir.

Aşağıdaki tabloda *kadın* ve *adam* sözcükleri kullanım örüntüleri, anlam alanı ve sıklık bilgisine göre karşılaştırılmıştır:

Tablo 2: Kadın ve adam sözcüklerinin kullanım örüntüleri, anlam alanı ve sıklık bilgisi

KADIN			ADAM	
Anlam alanı	Sıklık	Örüntü	Sıklık	Örüntü
A	23	1. sıfat+(belirleyici)+kadın (kadını betimlemektedir) 2. ..denen/adlı kadın 3. Belirleyici Bağlam 4. Kadın <i>anne</i> anlamında	24	1. Belirleyici Bağlam 2. <i>Karşı taraf, rakip</i> anlamında 3. <i>Baba</i> anlamında 4. <i>Bu (sıfat) adam</i> 5. <i>Yan tümce+ (bir) adam</i>
B	28	1. sıfat+(belirleyici)+kadın (kadının geçtiği olayı/durumu tasvir etmektedir)	49	1. Tiyatro metinlerinde ya da düz metinlerde lakap 2. Belirli bir mevkide olan destekçi anlamında 3. Masalarda, hikâyelerde kahraman 4. Yan tümce+adam (adamı betimliyor)
C	55	1. Ve'li yapılar 2. Birleşik eylem 3. Sözcük grubu	26	1. Birleşik eylemler 2. Sözcük grubu 3. Genel gönderime sahip ad

Bu bilgiler doğrultusunda, *kadın* sözcüğü en sık C anlam alanını işaretlerken, *adam* sözcüğü en sık B anlam alanını işaretlemektedir. *Kadın* için A ve B anlam alanları sıklık bakımından yakınlık gösterirken, *adam* için A ve C anlam alanları yakınlık göstermektedir. *Kadın* sözcüğü B anlam alanıyla 28 kullanımının 12'sinde cümle başında geçmektedir. C anlam alanında *kadın*, genelleyci gönderime (İng, generic reference) sahiptir. C2, *Adam* kullanımlarında *Adam gibi*, *adam tavrı*, *adam gibi adam* yapılarıyla genel bir anlatım vardır. Bunların olumlu bir tavrı betimlemek ve olumlu benzetme yapmak için kullanıldığı gözlenmiştir. Aşağıda anlam alanlarıyla ilgili örüntülerin örnekleri verilmiştir:

(1)

A1, Kadın: *O kadın bu yaşında, Rüzgârda uçuşan eteğiyle, narin vücutlu genç bir kadın, saçları artık gri bir kadın*

A2, Kadın: *şu Gülsen denen kadın,*

A3, Kadın: *Bahçıvan Ahmet Efendi ve karısı Ayşe kadın*

A4, Kadın: *Biraz sonra Zeynep, "Anne, acıktım," dedi. Kadın sedire çöküp kalmıştı*

B1, Kadın: *Yaşlı bir kadın yollarını keser. Kadın bilge bir duruşla durur önlerinde*

C1, Kadın: *Kadın ve/ya erkek, kadın ve çocuk, kadın ve kız*

C2, Kadın: *kadın olmak*

C3, Kadın: *kadın manken, kadın doğum, kadın hastalıkları, kadın kolları kongresi, kadın oyuncu (ödülü), kadın adı, kadın şarkıcı, kadın heykel, kadın-erkek eşitliği*

A1, Adam: *İşte bu şen **adam**, yani Ethem Hoca, beni ısrarla sınavlara soktu.*

A2, Adam: *(tavla oyununda) L : Napim ?*

C : *Bit ya bit.*

S : *Ben sana ne diyom bit.*

Dönüyo **adam** ya.

Mavi de çıktı.

Bi şansını kır ondan sonra döner durursun sonra.

L : *O anlamaz.*

Y : Vay arkadaş ya.

S : Cem'e yarayan bütün taşlar sana da yarıyo.

A3, Adam: Babam ısrar ediyor: Belli edip etmemen mesele değil, üzülmen mesele.

O da ailede kadınlarla başa çıkamamış bir **adam**.

B1, B3, Adam: İblis : (Tok ve otoriter bir erkek sesiyle) Hiçbir şey isteme, arzulama öyleyse!

Adam: İnanmıyorum sana.

Demir **Adam**, Cemo, Seçkin, Fevzi ve Bokpınar ilk beşe çıkacaktı.

B2, Adam: G: Eee tabi şansın açık olmazsa bi de adamın olmazsa kötü oğlum.

Adam bulacan adam.

C1, Adam: *adam öldürmek, adam etmek, adam çalıştırmak, adam olmak, adam asmak, adam yetiştirmek*

C2, Adam: *Adam gibi, adam tavrı, adam gibi adam*

C3, Adam: Bir **adam**, bir mümin düşünün ki kunutta, gece vakti ayaktadır

Aşağıdaki bölümde *kadın* ve *adam* başsözcüklerinin anlam alanı ve örüntülerine göre biçimsel ve işlevsel görünüşleri incelenmiştir.

3.2. Biçimsel Görünüşler

Kadın ve *adam* sözcüklerinin biçimsel olarak önüne sıfat ya da yan tümce olarak betimlendiği gözlenmektedir. Aşağıda anlam alanları kapsamında yapısal özelliklerine ve sıklıklarına göre dağılımlar tablo olarak gösterilmiştir.

Tablo 3: “sıfat * kadın/adam” örüntüsü için anlam alanları ve sıklıkları

Anlam alanı	Kadın (50 taneden)	Adam (50 taneden)
A	16	6
B	9	7
C	25	37

“sıfat * kadın/adam” örüntüsüyle hem *kadın* hem *adam* sözcükleri en çok C anlam alanıyla kullanıldığı görülmektedir. Yani bu örüntü genelleyici gönderim yapma eğilimindedir. *Kadın* ve *adam* sözcükleriyle beraber kullanılan sıfatlar da farklılık göstermektedir. *Kadın* sözcüğü, çoğul niceleyicilerle betimlenirken, *adam*

sözcüğünün böyle bir kullanımına rastlanmamıştır. *Kadın* ve *adam* sözcükleriyle kullanılan sıfatlar aşağıda gösterilmektedir:

Sıfat* kadın:

- Çoğul niceleyiciler: *sayısız, her, binlerce*
- Belirsiz bir: *bir kadın için gittikçe gençleşen bir Brad Pitt'ten daha iyi bir şey olamaz herhâlde*
- Birleşik adlar: *sancılı kadın rolü yapmak, gerçek bir kadın bilinci*

Sıfat* Adam:

- Birleşik eylem: *kocaman adam olmak, kaliteli adam yetiştirmek, genç adam olmuşsun*
- Gibi: *yetişkin bir adam gibi*

Tablo 4: “Ad tümcesi+ ki kadın/adam” örüntüsü için anlam alanları ve sıklıkları

Anlam alanı	Kadın (14 taneden)	Adam (22 taneden)
A	2	4
B	7	13
C	5	5

Kadın ve *adam* sözcükleri yer adını işaretleyen addan sonra gelen *-ki* ile nitelenmektedir. Verinin sıklık bilgisine göre bu örüntüyle en sık her iki sözcük için de B anlam alanı işaretlenmektedir. Yani, bu örüntüyle belirli bir kadın/adamdan ismi belirtilmeden bahsedilmektedir. Aşağıda ilgili örnekler verilmiştir:

(2) *kafasındaki kadın* simgesi

(3) *romanlardaki kötü adam* tasvirlerini andırıyordu.

(4) *sokaktaki adamın* bile kuruşuna kadar bildiğine dikkat çekerek "liranın değerindeki düzeltmenin *sokaktaki adam* için sürpriz olmadığını" yazdı

Aşağıda ise “yan tümce- kadın/adam” örüntüsü için anlam alanları ve sıklıkları verilmiştir.

Tablo 5: “-AcAK* kadın/adam” örüntüsü için anlam alanları ve sıklıkları

Anlam alanı	Kadın (8 taneden)	Adam (11 taneden)
A	1	0
B	2	1
C	5	10

“-AcAK* kadın/adam” örüntüsü içinde sıklık bilgisi C anlam alanının en çok işaretlendiğini göstermektedir. A anlam alanı ise *kadın* sözcüğü için en az işaretlenen alan iken, *adam* sözcüğü hiç işaretlenmemiştir. Bu örüntü karşımıza belirsiz genelleyici (İng. indefinite generic), ad öbeği bileşiği (İng. Noun phrase compound) yapılarıyla karşımıza çıkmaktadır.

- Belirsiz genelleyici (Indefinite Generic): ... *hak edecek bir kadın*
- Ad Öbeği birleşliği (Noun Phrase compound): ... *anlaşılacak kadın karakter*
- Yalın ad: *Çünkü başka türlü senaryo hazırlayacak, bunun üstüne kafa patlatacak adam yok ortalıkta. Van'da yeterince cephane vardı, ama taşıyacak adam yoktu.*

Tablo 6: “-DIK * kadın/adam” örüntüsü için anlam alanları ve sıklıkları

Anlam alanı	Kadın (24 taneden)	Adam (13 taneden)
A	0	8
B	9	4
C	15	1

“-DIK * kadın/adam” örüntüsüyle *kadın* en çok C anlam alanını işaretlerken *adam* en çok A anlam alanını işaretlemektedir. Ayrıca *adam*, *kadın* sözcüğünün en çok işaretlediği C anlam alanını en az işaretlerken, *Kadın* ise tam tersi şekilde *adam* sözcüğünün en çok işaretlediği A anlam alanını hiç işaretlememiştir. *Kadın* ve *adam* sözcüklerinin aynı örüntüyle farklı anlam alanlarını işaretleme eğilimleri ilginçtir. Bu durumda bu örüntü *kadın* sözcüğüyle genelleyici gönderim yapma eğilimindeyken, *adam* sözcüğü belirgin bir kişiyi odaklama eğilimindedir diyebiliriz. Buradaki *kadın* ve *adam* sözcükleri sıfat tümcesi işlevindedirler.

- Ad öbeği birleşliği: *çaldığı kadın iç çamaşırlarından, aradığını sandığı kadın tipini, arkasına aldığı kadın desteğiyle, kampanya sırasında verdiği “1/4 kadın bakan”! vaadinin arkasında duracak. Allah’ın istediği adam gibi adam olmak var ya işte böyle.*

Tablo 7: “-An* kadın/adam” örüntüsü için anlam alanları ve sıklıkları

Anlam alanı	Kadın (50 taneden)	Adam (50 taneden)
A	14	5
B	9	5
C	27	40

“-An* kadın/adam” örüntüsü hem *kadın* hem *adam* sözcükleri için C anlam alanını en sık işaretlemektedir. Yani bu örüntü her iki sözcük için genelleyici gönderim işleviyle kullanılma eğilimi göstermektedir. “-An* kadın/adam” yapısı zamanla ilişki kurularak oluşturulmuştur. Yan tümcenin zamanına bağlı olarak bu sözcüklerin zamansal gönderim anlamı değişmektedir, yani -An yapısı yan tümcenin zamanına bağlı olarak ya geçmişe gönderim yapmakta ya da genele gönderim yapmaktadır.

- Ad Öbeği birleşiminde belirsiz genelleyici (İng. Indefinite Generic with Noun Phrase compound): kapsamlı bir sitesi olan bir başka *kadın doğumcu*ya görünmeye karar verdi, Shevchenko'nun kısalması gibi görünse de, İbranice'de "yedi-7" mânâsına gelir ve "Sheba'dan" *türeyen bir kadın* ismidir
- Ad öbeği birleşimi (çoğul) (Noun Phrase compound (plural)): “ay” ile kurulan *kadın adları, düşünen kadın grupları*
- Yalın genelleyici tekil ad öbeği (Bare generic singular Noun Phrase): "Bütün tecrübelerden bilinmektedir ki, bu hadislerde *sakındırılan kadın erkek ihtilatı*, o toplumu fitneye düşürür. İyi kravattı *kadın* seçer, en iyisini en âşık *kadın* seçer.
- Yalın genelleyici tekil ad öbeği (Bare generic singular Noun Phrase): ama ayağında ufak numara anne terlikleriyle sıçar gibi çömelmiş ve kış çatalı *gözükten bir adam görerseniz ne yaparsınız?*, Kafamda kendi hâlinde, ev-iş arası mekik *dokuyan bir adam* canlanmıştı.

3.3. İşlevsel Görünümler

İnsan adlarıyla ilgili Mahlberg'in de belirttiği işlevler tanıtma, tanımlama, devamlılık'tır (105).

3.3.1. Tanıtma İşlevi

Kişinin adı, ilişkili addan sonra belirtiliyorsa, o ad, tanıtma işlevini yüklenmektedir (Mahlberg 105). Aşağıda derlem verisinden bu işlevi gösteren bir kullanım verilmiştir, *Kadın* ve *Sedef* aynı kişiye gönderim yapmakta ve kişinin adı olan *Sedef*, ilişkili kadın sözcüğünden sonra gelmektedir:

(5)

Sizinle biraz konuşabilir miyiz, Muhsin Bey?

Şaşalamıştı.

Muhsin'in duraladığını görünce **kadın** heyecanlı bir sesle ekledi hemen, -

Salih'in aileden yakınıyım ben.

Adım **Sedef**.

Siz beni tanımazsınız sanırım.

3.3.2.Tanımlama İşlevi

Kişinin adı, metnin öncesinde belirtilmişse, o ad tanımlama işlevini almaktadır. Tanımlama içinde ilgili ad, kişi hakkında bilgi vermektedir. Bu tanımlama örtük ya da açık olabilir. Derlemde karşılaştığımız açık tanımlama yapı örnekleri şunlardır: "... *denen/adında kadın/adam*", "... *diye bi adam*". Diğer bir yapı ise yan tümce+kadın/adam. Ayrıca, *gibi* ilgeciyle özellikle *adam gibi ...(eylem) konuş davran*, vb., *adam gibi adam*, *adam olmak* örüntüleri açık tanımlama yapan birimler olarak görünmektedir. Örtük tanımlamalar ise, belirli bir yapı olmadan bağlamdan çıkarılmaktadır. Aşağıda bu kullanıma bir örnek verilmiştir:

(6)

güçler tarafından beyine doldurulan şeyler olarak algılanıyor. Oysaki ~B~ *diye bi adam* İngiliz, yok diyor, bilgilerimizin kaynağı 5 duyumuzla doğadan elde ettiğimiz

3.3.3.Devamlılık İşlevi

Kişinin adı metnin başında vurgulandığında, o ad devamlılık işlevini almaktadır. (Mahlberg 105). Aşağıda derlemde devamlılık işlevine bir örnek verilmiştir. Kişinin adı *Serkan* metnin başında iki kez vurgulanmış, sonrasında ise *adam* sözcüğüyle bu ada gönderimde bulunulmuştur:

(7)

Şu hayatta yapayalnız olduğumu o anda anladım.

Anladım ki bundan sonra **Serkan** bile bana fazla gelecek.

Böylece yıkılmışken tramvayın hoparlörlerinden duyduğum incecik Eminönü sesiyle kendimi dışarı attım.

Serkan da bana tutunduğu için o da benimle geldi.

Adam o kadar cibilliyetsizdi ki, hâlen bana tutunuyordu.

Kadın ve *adam* sözcüklerinin örüntülere göre işlevlerinin dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre sıfat * kadın/adam" örüntüsünün tanıtma işleviyle, "-AcAK* kadın /adam" örüntüsünün ise devamlılık işleviyle kullanılmadığı gözlenmektedir. *Kadın* sözcüğü "-DIK * kadın", Ad tümcesi+ ki kadın" örüntüleriyle tanıtma ve devamlılık işlevleriyle hiçbir örnek görülmezken "-AcAK* adam" örüntüsü devamlılık işleviyle hiçbir örnekte görülmemiştir.

Tablo 8: Örüntülere göre işlevlerin dağılımı

Örüntüler	Tanıtma		Devamlılık		Tanımlama	
	kadın	adam	kadın	adam	kadın	adam
“sıfat * kadın(50) /adam(50)”	-	-	16	6	34	44
“Ad tümcesi+ ki kadın(14) /adam(22)”	2	2	-	2	12	18
“-AcAK* kadın (8) /adam(11)”	1	-	-	-	7	11
“-DIK * kadın(24) /adam(13)”	-	3	-	5	24	5
“-An* kadın(50) /adam(50)”	5	2	11	3	34	45

4. Tartışma

Türkçe için *kadın* ve *adam* sözcüklerinin anlam alanları saptandıktan sonra bu sözcüklerin içinde geçtiği yapıların biçimsel görünüşleri ve bu birimlerin ilişkileri geniş bir bağlamda incelendi. Ardından bu iki sözcüğün işlevsel görünüşleri çözümlendi. Bu incelemeler sonucunda *kadın* ve *adam* sözcükleri metinsel örüntülerde üç anlam alanıyla da kullanıldığı görülmektedir. Ancak *kadın* sözcüğü verinin yaklaşık %50'sinde C anlam alanını işaretleyerek genelleyici gönderim yapmaktadır. *Adam* sözcüğü ise, verinin yaklaşık %50'sinde B anlam alanıyla kullanılmakta ve kişinin adını anmadan belirli bir kişiyi işaretlemektedir. Bu sözcüklerin içinde geçtiği yapılar incelendiğinde, *kadın* ve *adam* sözcüklerinin belirli örüntüleri tercih ettiği görülmektedir. *Kadın* ve *adam* sözcükleri ya önüne sıfat alarak ya da yan tümceyle nitelenmektedir. Bu örüntülerin anlam alanlarıyla olan ilişkilerinde *kadın* ve *adam* sözcüğü genelde tutarlılık göstererek çoğunlukla C anlam alanını işaretlemektedir. “-DIK * kadın /adam” örüntüsünde *kadın* sözcüğü C; *adam* sözcüğü A anlam alanlarını işaretleme eğilimindedir. Yani bu örüntüyle genelde *kadın* sözcüğü genelleyici gönderimde bulunurken, *adam* sözcüğü kişinin adını da vurgulayarak belirli birine gönderimde bulunmaktadır. “Ad tümcesi+ ki kadın /adam” örüntüsü ise hem *kadın* hem *adam* sözcükleri çoğunlukla B anlam alanını işaretleme eğilimindedir, böylece bu örüntüyle kadın/adam sözcükleri isim vermeden belirli bir kişiye gönderimde bulunmaktadır.

Bu sözcüklerin içinde görüldüğü sıfat ve yan tümce örüntülerini üst kavramlarla incelediğimizde (Pearce) *kadın* ve *adam* sözcüklerinin anlamsal olarak farklılaştığı görülmektedir.

Kadın sözcüğü, kadının yaş, medeni hali, sağlık, duygu gibi durumlarını ifade eden sıfatlarla ve güzelliğini, zekâsını, ten, göz ve saç rengini belirten fiziksel tanımlama yapan sıfatlarla görülmektedir. *Adam* sözcüğü ise, vücut yapısını, zekâsını, yaşını ifade eden fiziksel tanımlama yapan sıfatlarla görülmektedir. *Adamlarla* ilgili bu tanımlamaların *kadın* sözcüğünden farklı olarak adamı tanımlayan olumsuz anlam içeren *iğrenç*, *ablak suratlı* gibi sıfatların da kullanıldığı dikkat çekmektedir. Diğer farklı bir nokta ise, *kadın* sözcüğüyle maddi durum anlatan sözcüklerin eşdizimlilikleri derlemde görülmemişken, *adam* sözcüğüyle maddi durum anlatan *fakir*, *zengin* gibi sözcüklere rastlanmıştır. Aşağıda *kadın* ve *adam* için sıfatların örnekleri verilmiştir:

Kadını betimleyen sıfatlar: *yaşlı*, *genç*, *evli*, *sanal*, *gerçek*, *zeki*, *âşık*, *sağlıklı*, *özgür*, *esmer*, *sapsarı*, *yeşil gözlü*, *röfleli*. (durumunu, fiziksel tanımlama yapan sıfatlar)

Adamı betimleyen sıfatlar: *yaşlı*, *iğrenç*, *akıllı*, *fakir*, *kuvvetli*, *iri*, *ablak suratlı*, (fiziksel tanımlama yapan sıfatlar, olumsuz anlam içeren sıfatlar)

Yan tümcelerde *kadın* sözcüğü aşk, aile, iş, ast konum üst kavramlarıyla tanımlanırken, *adam* sözcüğü aşk, aile, üst konum, olumlu ve olumsuz üst kavramlarıyla tanımlanmaktadır. *Kadın* ve *adam* sözcüğünün aşk ve aile üst kavramları aynı olsa da, bu kavramlar *kadını* ve *adamı* farklı şekilde tanımlamaktadır. *Kadın* aşk üst kavramıyla âşık olunan, el ele gezilen, adı aşk söylentilerine karışan biri olarak betimlenirken, *adam* aşk üst kavramıyla âşık olduğu adam şeklinde yalın olarak, yani ayrıntılandırılmadan betimlenmektedir. Aile üst kavramı, *kadının* medeni durumunu, çocuklarıyla olan ilişkisini, ev işleriyle olan durumunu betimlerken, *adamın*, sadece medeni durumunu ve çocuklarıyla olan ilişkisini betimlemektedir. Yani *kadın* ve *adam* sözcüklerinin üst kavramlarını toparlayıp özetlersek şöyle diyebiliriz: Yan tümceleri üst kavramlarla değerlendirdiğimizde, aşk, aile, iş ve ast konum kavramları *kadını*, âşık olunan, el ele gezilen, adı aşk söylentilerine karışan olarak betimlerken, *kadının* medeni durumunu, çocuklarıyla olan ilişkisini, ev işleriyle olan durumunu ve çalıştığını vurgulayan aynı zamanda da tartaklandığını, emanet olduğunu, yani *adama* göre alt konumda olduğunu resmetmektedir. *Adam* sözcüğü derlem verisi çözümlemeleri sonucu ortaya çıkan aşk, aile, üst konum, olumlu ve olumsuz üst kavramlarıyla değerlendirildiğinde görüyoruz ki, *adam*, âşık olunan evlenilen, hayran olunan, geleceği gören ve olumlu şekilde

mutluluk saçan biri olarak betimlenmiş, ayrıca olumsuz şekilde *pis*, *özensiz ve sorumsuz* olarak betimlenmiştir. *Kadın* ve *adam* sözcüğünün tanımlandığı yan tümce örnekleri aşağıda verilmiştir:

Kadının tanımlandığı yan tümceler:

Aşk: âşık olduğum kadın, el ele gezdiğim kadın, adı aşk söylentilerine karışan kadın

Aile: evli olmayan kadın, çocuklarına bakamayan kadın, evinde masasını donatan kadın,

İş: şehir meclisine üye kadın, çalışan kadın

Ast konum: emanet kadın, tartaklanan kadın, canından olan kadın, eskiden ezilen kadın

Adamın tanımlandığı yan tümceler:

Aşk: âşık olduğu adam,

Aile: evleneceğim adam, çocuğun babası olacak adam

Üst konum: hayran olduğum adam, kurtuluşu sağlayan efsane adam, geleceği gören adam,

Olumlu: mutluluk saçan adam, gülümseten adam,

Olumsuz: pis kokan adam, kıç çatalı gözüken adam, çantayı unutan adam, balkonda pinekleyen bir adam

Kadın ve *adam* sözcüklerinin işlevlerindeki kullanım eğilimine bakıldığında, *tanımlama* işlevi en çok tercih edilen işlevdir. Sıklık dağılımlarını göz önünde bulundurduğumuzda, *tanıtma* işlevinin ise en az tercih edilen işlev olduğu görülmektedir.

5.Sonuç

Sıklık listesinde başlarda çıkan *kadın* ve *adam* sözcükleri, Türkçe için genel ad olarak tanımlanabilir. Genel ad kategorisinde *kadın* ve *adam* sözcüklerindeki metinsel örüntülerde anlam ve yapı benzerlikleri olduğu kadar, farklılıkları da vardır. Bu farklılıklar, belirleyici özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkçe *kadın* ve *adam* sözcüklerini tanımlarken, yapıların ötesinde anlamın belirleyici olduğu gözlenmektedir.

Türkçe, İngilizce gibi anlamı belirleyicilerle belirleyememektedir. Aksine, Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğundan ve “bir” hem belirtili hem belirtisiz olanı işaretlediğinden, anlamı belirlemek için bağlamın yani metnin önemi çok daha baskın olmaktadır. Bu örnekler, metindeki sözcük tercihlerinin çok yönlü olduğunu göstermektedir. Sunulan örnekler belirli bir bakış açısını yansıtan betimleyici araçlar olarak nitelendirilmelidir. Bu çalışmanın amacı, *kadın* ve *adam* sözcüklerinin tanımlama işlevlerini geniş bir çerçevede vermektir. Kaç tane durumun hangi işlevde olduğunun belirlenmesi de bu çalışmada amaç edinilmemiştir. Yerel metinsel işlevler (İng. local textual functions), metinlerde *kadın* ve *adam* sözcüklerinin işlevlerini belirlerken dar bir bağlamdaki ad tümcelerinin yapılarını betimlemenin yeterli olmadığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Aksan, Yeşim ve diğerleri. *A Frequency Dictionary of Turkish*. Routledge: Oxon, 2016.
- . *Construction of the Turkish National Corpus (TNC)*. 3223-3227. http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/pdf/991_Paper.pdf. İstanbul: The European Language Resources Association, 27 Mayıs 2012. Web. 5 Ocak 2013.
- Aksan, Yeşim ve Umut Ufuk Demirhan. “*Genel Adlar: Sıklık Listesinden İşlevsel Ulamlara.*” 28. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildiriler Kitabı*. Haz. Firdevs Karahan. Ankara: Ayrıntı Basım Yayın ve Matbaacılık, 2015. 3-17.
- Atasoy, Gülsüm. *Tagging Ambiguous Word Classes in Turkish*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin Üniversitesi, 2011.
- Carter, Ronald ve Micheal McCarthy. *Exploring Spoken English*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Firth, John Rupert. *Papers in Linguistics 1934-1951*. London: Oxford University Press, 1957.
- Göz, İlyas. *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2003.
- Halliday, Michael Alexander Kirkwood ve Ruqaiya Hasan. *Cohesion in English*. London: Longman, 1976.
- Hardie, Andrew. CQPWeb. [Computer Software] 2016. <https://cqpweb.lancs.ac.uk/> Web. 5 Şubat 2016
- Mahlberg, Michaela. *English General Nouns: A Corpus Theoretical Approach*. Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2005.

Pearce, Michael. "Investigating the Collocational Behaviour of Man and Woman in The BNC Sketch Engine." *Corpora* 3.1 (2008): 1-29

Sinclair, John. *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press, 1991.